

Jana Beňová

Rozhovory v Parku

PETER ZAJAC

LUCIA PIUSSI

ZUZANA PIUSSI

FILIP VANČO

PALO BÁLIK

ALTA VÁŠOVÁ

BRAŇO ŠPAČEK

EUGEN GINDL

LACO TEREN

MARTIN ŠÚTOVEC

(SHOOTY)

IVAN ŠTRPKA

Venovanie:
kamarátom z *Parku* – Filipovi Vančovi,
Kamile Krkošovej a Palovi Bálíkovi.
A ešte Blahovi Uhlárovi, pretože i keď sme
sa v *Parku* spolu nezhovárali, on a jeho
divadlo Stoka sa opätovne vynára a zjavuje
v mnohých rozhovoroch v tejto knihe.

Kniha získala podporu z Kufrika
Osamelých bežcov.

Sumou 150 eur mesačne formou
trojmesačného štipendia autorku podporil
pri jej tvorbe Litfond. Štipendium
z verejných zdrojov autorke zamietol Fond
na podporu umenia – „pre nepresvedčivú
konceptiu zámeru diela – adekvátnosť
a kritériá výberu textov.“

V PARKU (Namiesto úvodu)

Literárno-fotografický časopis *Park* vychádzal v rokoch 1996—2002 a vytíčal svojim rozmerom, výtvarnou kvalitou a dĺžkou a hĺbkou interview, ktoré tvorili spolu s fotografiami jeho jadro. Vyšlo osem čísel. K pôvodným rozhovorom a fotografickým portrétom spred vyše dvadsiatich rokov sme doplnili rozhovory súčasné. Tak sme chceli zachytiť zmeny, ktoré sa udiali v spoločnosti za ostatné štvrtstoročie. Cez vývoj osobného, pracovného a spoločenského života osobností a rozhovor s nimi, na podobné témy ako pred rokmi.

Básnik Ivan Štrpka, literárny kritik a politik Peter Zajac, herečka, spisovateľka a frontmanka skupiny Živé kvety Lucia Piussi a jej sestra, dvojča Zuzana, herečka a režisérka kontroverzných filmových dokumentov, publicista a spisovateľ Eugen Gindl, výtvarník Laco Teren, karikaturista Martin Šútovec (Shooty), spisovateľka, libretistka a scenáristka Alta Vášová, hudobník a filmár Braňo Špaček.

Ide o výrazné osobnosti slovenského umenia a spoločnosti. Ľudí, ktorí ovplyvňovali kultúrne dianie a zároveň z neho pre svoju originalitu vytíčili pred dvadsiatimi rokmi podobne intenzívne ako i dnes. Knihu dotvára rozhovor troch protagonistov časopisu *Park* – vydavateľa a šéfredaktora Filipa Vanča, grafického dizajnéra Pala Bálíka a redaktorky Jany Beňovej. Rozhovory niekde dopĺňajú texty, priamo súvisiace s ich témou, či preklenujúce časovú priepasť.

Pôvodné rozhovory sme prevzali v identickej podobe, aby dokumentovali spôsob, akým sme sa rozprávali/bavili v tom čase. Niekedy zjavnú tendenciu nebrať nič vážne a strieľať si zo samotnej situácie dvoch ľudí nahrávajúcich vlastný rozhovor, čo predpokladá istú serióznosť. Občas

kostrbatosť a neučesanosť prejavu, ktorá pravdepodobne mala byť znakom autenticity a prirodzenosti prejavu.

V prípade Eugena Gindla, ktorého smrť ma vlastne inšpirovala k návratu k pôvodným rozhovorom k *Parku*, uverejňujem originál rozhovoru a fotografií, na ktorý nadväzuje text zo súčasnosti a jeden z posledných Eugenových fotoportrétov uverejnených v *Denníku N* od Tomáša Benedikoviča.

Mojím zámerom pri tvorbe *Rozhovorov v Parku* bola reflexia jedinečného obdobia prvých desiatich rokov po politicko-spoločenskej zmene a konfrontácia vtedajších postojov, plánov, názorov a pocitov jednotlivých osobností s dnešnou dobou.

Peter Zajac

S Petrom Zajacom som sa stretla prvýkrát v apríli 1997 na krste mojich kníh *Lonochod* a *Nehota*. Bola to doba, keď na takéto podujatia chodili aj kolegovia spisovatelia a literárni kritici. Omnoho intenzívnejšie však bolo naše stretnutie o rok v Narde v talianskej Puglii. Každoročne v júli tu prenajímala starú vilu pre seba, rodinu a kamarátov Eva Rosenbaumová prezývaná „Rozbuška“. Naturizovaná Talianka, priateľka Petrovej manželky Alty Vášovej a kumpánka a kamarátka snád' celej—nielen bratislavskej—bohémy. Ráno sme si s Evou išli samy dve zaplávať, a keď som sa vrátila na breh, zhrozene mi povedala, že plávam príďaleko od brehu a že mala o mňa strach. „Tak ďaleko tu pláva len Peter,“ dodala. Lahodné červené víno a vlhý vzduch v záhrade prospievali večerným a nočným debatám a jeden z takých večerov sa pretiahol až do východu slnka. Prekvapil nás—Ivana Štrpku, Petra Zajaca a mňa—už trochu skrehnutých v záhradných kreslách. Na to, aké príjemné, zaujímavé a nekonečné sú debaty a rozhovory s Petrom, som si opäť spomenula, keď sa ma šéfredaktor Filip Vančo spýtal v roku 2000, s kým by ma tak zaujímalo urobiť rozhovor do *Parku*. Nevadí ani, ak bude veľmi dlhý? Spýtala som sa vtedy a tento rozhovor vlastne udal tón a rozsah aj tých nasledujúcich.

Pokúšam sa príliš neuvolňovať...

SEPTEMBER 2002

PRED ROKOM VZNIKOL V KANCELÁRII DIVADLA STOKA TENTO ROZHOVOR S PETROM ZAJACOM. PETER ZAJAC (1946) JE LITERÁRNY VEDEC, KRITIK, PREKLADATEĽ, PUBLICISTA, POLITIK, SPOLUZAKLADATEĽ VPN, BÝVALÝ POSLANEC. PREDNÁŠA SLOVENSKÚ A ČESKÚ LITERATÚRU NA HUMBOLDTOVEJ UNIVERZITE V BERLÍNE. JE VEDECKÝM PRACOVNÍKOM ÚSTAVU SLOVENSKEJ LITERATÚRY SAV. PUBLIKUJE KNIŽNE A V ČASOPISOCH. ŽIJE V BRATISLAVE.

JANA BEŇOVÁ

Prvá moja otázka je o čase. Ja vnímam veľký rozdiel napríklad medzi denným a večerným – nočným časom. Rozdiel pociťujem najmä v tom, že nočný čas praje smelým plánom. Je niekedy až neuveriteľne odvážny. Kolkokrát sa človek v noci zobudí a musí si niečo prevratné zapísať. Alebo už leží v posteli pripravený na spánok, zdvihne sa a zatelefonuje niekomu, komu si to celý deň odriekal. Raz som napríklad s Luciou Piussi jeden večer sedela u nás doma a vymysleli sme, že prerobíme krčmu Stoka na dobrú reštauráciu – začneme domácou fazuľovou polievkou a pokračovať budeme asi tak piatimi jedlami... Všetko sme to už mali výborne premyslené, vyzprávali sme to za horúca aj mojím rodičom, ale ráno nám v Stoke povedali, že na varenie nie sú vyhovujúce priestory. Odvtedy vždy, keď večer sedím u nás s Piussi, ráno sa ma rodičia pýtajú,

čo sme varili tentokrát... Ako vnímaš rozdiel medzi denným a nočným časom – ako vodnár?

PETER ZAJAC

Čítal som knihu jedného francúzskeho básnika, ktorého meno som už zabudol, a tam bola taká cyklická básnička o znameniach. Hľadal som tam vodnárske znamenie, nie kvôli sebe, ale kvôli Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi, ktorý je vodnár, a našiel som tam, že vodnár má večer pocit, že má geniálne nápady, a ráno ich vyhadzuje z okna... Ten príbeh je pôvabný tým, že keď som tú štúdiu o Hviezdoslavovi napísal – volala sa O súkromnej knižnici P. O. Hviezdoslava, tak mi Stanislav Šmatlák práve tú básničku, ktorou som to chcel zakončiť, aby to nebolo také suchárske, presne a neomylné vyhodil. V sedemdesiatych rokoch to bolo nevedecké... Ale čo sa mňa týka, som celkom opačný typ, večer som hrozne unavený, uľahaný – a vždy som bol, to nielen teraz, teraz som možno unavenejší a uľahanejší – som vlastne ranný človek, pre mňa je najdôležitejší ten čas, než sa ešte ráno celkom zobudím – vtedy

oboma spôsobmi... bola to báseň o tom, ako sa subjekt rozpúšťa v rétorických figurách... v trópoch. Bolo to o prechode z antropologického kódu na tropologický. Bolo to... vlastne... O ČASE. Nejaký subjekt kladie otázku sfinge, čo je v čase najdôležitejšie, a sfinga odpovedá, že nie je dôležitá večnosť a nie je dôležité ani ľudské utrpenie, ale dôležitý je okamih a šťastie okamihu. Odpoveďou je však zároveň aj to, že z toho šťastia okamihu nič neostáva, lebo sa to nedá uchopiť. ŠŤASTIE je len v OKAMIHU, ale práve v ňom je neuchopiteľné. A tak sme tú básničku čítali v tom spomínanom dvojtom kľúči a mimoriadne sme tým boli zaujatí, lebo sme tam nachádzali stále jemnejšie rozlíšenia a ja som sa pýtal, no dobre, ale čo ostáva na konci? To nie je zaujímavé, povedali mi. Zaujímavé je to, ako by sme mohli ešte toto a toto v tej básničke rozlíšiť... stále viacej ambivalencií, polyvalencií, paradoxov a neviem čo ešte všetko. Boli sme tam všetko ľudia od 45 do 60 rokov a trošku som sa na tom potichu bavil, že dospelí ľudia sedia, čítajú nejakú básničku, aj sa trošku hádajú, čo prináša toto dvojité čítanie, a vnášajú do toho čítania celú svoju skúsenosť, a tak je to čítanie zaujímavé aj z hľadiska nápadov, aj z hľadiska nejakého širšieho kontextu, pozadia... napríklad starý motív sfingy, ktorý môžeš sledovať spätne až neviem pokiaľ—a keď som odtiaľ odchádzal, mal som zvláštny pocit, že nakoniec je to asi nejako tak, že človek napokon dovtedy niečo robí, kým v sebe má hravosť. A mal som tento živý pocit—je to obrovský luxus v dnešnom svete, ktorý je sústredený na efektívnosť a účelovosť, je úplne inde a je celkom odlišný... je plný veľkých problémov... Veľmi dobre som sa tam cítil a vtedy by som povedal, že mám čas, keď si sa na to pýtala... či mám čas. To sú presne tie chvíle, keď mám pocit: áno, teraz mám čas. Mať čas, lebo čo to vlastne znamená—mať čas? Nejako sa dobre cítiť v tom čase.

JB Asi tak... nejako sa dobre cítiť v tom okamihu.

PZ Tak, že si ho dopraješ...

NAČO SÚ MI VŠETKY TIE PENIAZE?

Jana Beňová

MAREC 2010, *SME*

Pred pár dňami, doobeda po rannom zápase Slovensko—Švédsko, som sedela so svojou kanadskou priateľkou Hazel v Café Kút. Slnko vonku jasne svietilo a my sme zapadli do kaviarne v zákrate Starého Mesta. A pre istotu do jej malej—klenbou oddelenej zadnej časti.

Ťlaková vlna, ktorá sa o chvíľu zdvihla v susednej miestnosti, nás však pritisla k stene.

Priezorom som zbadala, že frenetický hlas, ktorý sa rozlieva do všetkých kútov Kúta, patrí vysokému štíhlemu mužovi v béžovom baloniaku a slnečných okuliarech.

„Prosím vás, to dokedy mám čakať na tú minerálku? Dokedy? Čo sa tam flákate... Viete, aký ja mám dnes ťažký deň za sebou?“

Čašník mu prináša minerálku.

„A hneď vám aj zaplatím,“ kričí a máva naňho stoeurovku, čašník vraví, že nemá vydať—klasika na začiatok drámy.

„To akože nemáte? Zavolajte mi vedúceho, ale okamžite! Okamžite! Kam idete? Pod'ťe sem, rozprávam sa s vami... A pozerajte sa mi do očí, keď s vami hovorím.“

Čašník vraví, že nezavolá.

„To čo si dovol'ujete?!? Viete čo, vyhod'ťe ma! Vyhod'ťe ma... Lebo ja vám tu zničím celú atmosféru. Pozrite sa, pozrite sa, aké mám hodinky, viete, koľko stáli? Toľko vy nezarobíte za celý život.“

(Tvár skryje do dlaní, kŕč, plač.)

„Ale povedzte, načo? Načo mi to je? Načo? Načo sú mi všetky tie peniaze?“

(Opäť sa ovládne. Priateľsky pokračuje.) Pozerali ste ráno hokej?

Našich chlapcov... ako hrali... Viete čo, ja som mal pocit, úplne ako by sa na chvíľu otvorilo nebo... Áno... Skutočne! A viete prečo vyhrali? Viete? Lebo držia spolu, verne..." (Pauza.)

(Krik.) „Nie jak moja žena! Už jebe s tretím!“

(Tresne do stola, vyleje minerálku.)

„Prosím vás, ja mám dnes strašne ťažký deň za sebou... Ja nechápem, ako môžete byť taký pokojný... Nemohli by ste mi položiť ruku na hlavu, prosím vás..."

(Plač.)

„Zase som sa najebal... Ja by som potreboval niečo rozbiť, prosím vás, môžem? Len jednu stoličku..."

Vchádza prevádzkar vedľajšej reštaurácie Prašná bašta Vlado Zboroň. „To čo tu vystrájaš, Ďuro?“ (Meno nie je pravé, prepočula som ho.)

Muž sa ukláňa, hovorí, že bol kedysi hercom divadla Stoka (rovnako ako Vlado Zboroň) a práve nám zahral malý výstup. Ospravedľňuje sa čašníčkovi a hosťom, že dúfa, že to neprehnal. Až teraz vidím, že vedľa jeho stola sedeli iní hostia.

A my dve v zadnej miestnosti... Snažila som sa Hazel prekladať, čo sa deje... a prešpikovala som to občasným: bože, toto je hrozná krajina, hrozná krajina, hrozná krajina... He needs professional help, he needs psychologist, komentovala Hazel, ktorá má bakalára z psychológie.

Boli chvíle—výstup trval asi desať minút —, keď som mala podozrenie, že to host' hrá. Tie bleskové dramatické prechody medzi dojatím, zlostou a rezignáciou, tie metafory ako: akoby sa na chvíľu otvorilo nebo... Úplne ako scéna z nejakého starého stokárskeho predstavenia. Tiež ten výrazný hlas, bezchybná artikulácia. Dynamika, pulzácia. Ale hneď som to aj zavrhol. Načo by to niekto hral? Pre päť divákov? V tomto Kúte? Záhybe Starého Mesta...

A nemohla som na to zabudnúť po celý deň, tu a tam ma znenazdajky zlomili v páse záchvaty smiechu. Fakt dobré, dobré predstavenie. A do toho sa mi potom dostali do rúk noviny s palcovými titulkami, že: „Radostné rána. Hokej nám zmenil život.“

Opätovné vynorenie sa jedného z duchov Stoky, uprostred slnečného skorojarného dňa. To môžete zažiť iba v záhybe. A ja po nich začínam prahnúť, vyhľadávam ich, orientujem sa podľa nich, nasledujem ich vlnenie.

Sochár Stefan Milkov vytvoril sochu, ktorá sa volá *Opitý anjel* a mala by stáť niekde v centre Prahy. Vyzval verejnosť—aby mu poradila. Na zadnej strane krídel bude mať anjel vyrytý zoznam mien umelcov, ktorých alkohol zničil, ľudia mu majú posilať mená, na ktoré si v tejto súvislosti spomenú.

Ja by som slovenským sochárom dala iný typ. Niekde v centre Bratislavy by mohli umiestniť sochu záhybov.

Záhybov ako stvorených pre život. Pozreli ste sa niekedy do záhybov pohovky, na ktorej sedávate? Ešte aj dnes sa tam nájdú odrobinky z vianočného pečiva. A všeličo tam žije—viditeľné či skryté nášmu pohľadu—bujnie, vreští, bláznivo pobehuje, freneticky tancuje, divo skáče, štípe. V záhybe.

Ako píše Richard Schechner, záhyby sú miestom, kde prekvitá všetko alternatívne, prekvitá a živí sa odpadkami ako šváby.

Záhyby „prechádzajú skutočnými a konceptuálnymi stredmi spoločnosti, ako praskliny v zemskej kôre. Záhyby sú miesta, kde sa dá schovať, no predovšetkým poukazujú na oblasti nestability a narušenia a na možné radikálne zmeny v spoločenskej topografii. V mestskom prostredí môžu na opustených miestach alebo na miestach, ktoré ešte nepoznačila civilizácia, stále tvoriť jednotlivci a malé skupiny.“ Záhyby podľa Schechnera nájdete aj vo veľkých, naoko hladkých prevádzkach, ako sú korporácie a univerzity. „Záhybové javy“ nemenia existujúce prostredie—štvrte, ulice, mestá, ľudí—okamžite, ako „keď“ buldozéry zvestujú stavbu nového kultúrneho strediska, ale postupne, nenápadne, infiltrovaním.

Obyvatelia Drážďan, ktorí sa pred pár týždňami rozhodli zastaviť pochod fašistov svojím mestom a urobili preto živú reťaz v uliciach—spustili tak medzi svoje mesto, svoj život, svoju slobodu a fašizmus záves, oponu. Živé záhyby pospájaných rúk. Svoju rolu zohrala aj Labe, rieka pretínajúca mesto v dynamickom záhybe.

Keď spisovateľ Aldous Huxley experimentoval s narkotikami, jeden z najkrajších a iníciačných zážitkov mal pri pohľade na zvlnené záhyby vlastných nohavíc. (Na druhej strane, keď vyšiel von, na ulicu, a zbadal auto, nemohol sa prestať smiať.) Áno, pohľad na záhyby proste uchvacuje. Preto maliari či sochári kedysi venovali väčšiu časť diela nariaseným rúcham, zvlneným závesom, sukniam, točiacim sa vlasom.

Život v záhyboch závesu pred (alebo za) mojím oknom sa však mení. Vlní, kolíše. Sú obdobia, keď ho čias ruka rozťahne, až sa vyrovná a všetka látka sa na moment ocitne rovnomerne na výslni. To sú krátke okamihy, potom je všetko opäť zvlnené, nanovo nariasené a stáva sa, že to, čo bolo predtým v záhybe, je na vzduchu, na svetle, na svete. Častejšie však niekto látku zhrnie nabok, z obzoru okna a všetok ten krehký život v záhyboch zničí, zabije, rozpučí.

To je nevýhoda života v záhybe. Umožní ukryť sa, prežiť, tvoriť, ale zároveň hrozí udusením, rozpučením, stratením sa, zmiznutím, neviditeľnosťou.

Spomeňme len Jána Ondruša, básnika, ktorý život prežil v záhybe bláznivca, Ruda Slobodu v záhybe miziny, v škáre Sandbergu, pavúka Dušana Mitana v záhyboch a priepastiach vlastnej siete, Deža Ursinyho v záhybe záhybu v záhybe záhybu. Blaha Uhlára, putujúceho zo záhybu Stoky do záhybov starej továrne a ďalej do vlastného pra-záhybu v Trnave. Básnika Ivana Laučíka v záhybe Liptovského Mikuláša, ako učiteľa v záhybe vzduchu, ktorý zvíří každá osa vletiacia otvoreným oknom do ospalej triedy. Osa udalostí. Osa performancia. Osa rituál. Preberá každého spiaceho žiaka. Všetci striehnu, kde si sadne—sadne kdesi—kdesi do záhybu. Ktorý sa bude dať ľahko pričapiť. Takže smrť nebude ani vidno.

V slovenskej literárnej kritike sa zmenilo to, že neexistuje

JANUÁR 2022

PRVÝ ROZHOVOR, KTORÝM SOM SA VRÁTILA DO *PARKU*, BOL ROZHOVOR S PETROM ZAJACOM, LITERÁRNYM KRITIKOM, INTELEKTUÁLOM, POLITIKOM, KAMARÁTOM. AKO SA ZA DVADSAŤ ROKOV ZMENIL JEHO POHĽAD NA SLOVENSKÚ LITERATÚRU, ČO HO PREKVAPUJE, ČO NEOČAKÁVAL, ČO SA MU ZDÁ SMIEŠNE A ČO A KTO MU DNES CHÝBA?

JANA BEŇOVÁ

Keď som si po dvadsiatich rokoch prečítala náš rozhovor v *Parku*, zaujal ma tvoj vtedajší pocit, že literatúra oproti dobe „mešká“. Udiali sa prevratné zmeny v spoločnosti, ale umelecké texty akoby stále ešte dobiehali z osemdesiatych rokov... Bolo dvanásť rokov po Revolúcii, ale v literatúre nebola citeľná žiadna nová vlna, nič nové neprichádzalo, neobjavovalo sa.

PETER ZAJAC

Situácia sa začala meniť práve na začiatku nultých rokov (prvé desaťročie nového milénia, pozn. red.). Napríklad v Nemecku sa už literatúra prestala trápiť otázkami vlastného zániku. Ešte to však nebolo tak vidno v čase, keď sme sa my dvaja zhovárali v *Parku*. Čo som však mal vtedy na mysli, bola situácia na Slovensku a náreky charakteristické pre 90. roky, že literatúra sa dostáva na okraj, pretože slovenský spisovateľ stráca reprezentatívnu funkciu, ktorú mal v 19. a 20. storočí. Ja som presvedčený o tom, že to bola logická odpoveď diferencovanej

spoločnosti na reálnu situáciu. Tá sebaľútosť však u istého typu spisovateľov pretrváva podnes a najčastejšie prekrýva neexistenciu kvality. Našťastie však medzitým vznikla nová literatúra a prišli autori, ktorí si s existenciou literatúry a národnoreprezentatívnou úlohou spisovateľa nerobia až taký problém. Zrejme aj preto, že tu prestali hrať takú dominantnú rolu spisovateľské organizácie. Kto už dnes vie, čo je Spolok spisovateľov, ktorý chcel zlikvidovať ostatné spisovateľské organizácie, Klub nezávislých spisovateľov, Obec spisovateľov, slovenské centrum P. E. N.? Ten sa vlastne zničil sám.

JB Ty si však vtedy nehovoril o postavení spisovateľa, ale o literárnych dieľach. A ja myslím, že to postavenie sa zmenilo aj vo svete, nielen u nás. Keď si vezmeš, akými symbolmi angažovanosti boli v 60. ale ešte i v 80. rokoch trebárs Enzensberger v Nemecku, Frisch vo Švajčiarsku, Ginsberg v USA... Ja by som sa však chcela vrátiť k tým textom. Si literárnym kritikom, ktorý tu funguje vyše päťdesiat rokov, vidíš za

Celkom v poslednom čase sa objavili sklony oživiť v inej podobe folklórne tendencie.

posledných dvadsať rokov podobne prevratnú a novú vlnu v slovenskej literatúre, aká nastúpila trebárs v tých 60. rokoch?

PZ Ja sa vrátim znova naspäť k tomu, čo som hovoril, aby som sa mal od čoho odraziť... Pretože za tých dvadsať rokov sa zmenil status spisovateľa v tom zmysle, že prestal byť stelesnením kultúrnej reprezentatívnosti národa a štátu a stal sa autorom, ktorý ručí sám za seba. Samozrejme, že pozícia literatúry v kultúre bola odlišná aj vo svete. Ale ani Skupina 47, ktorá mala celoštátne renomé, sa v Nemecku nepokladala za svedomie celého národa, triedy, štátu či celého spoločenského systému.

JB Ale aj u nás predsa v minulosti bol kopec autorov, ktorí sami seba takto ani náhodou nevnímali.

PZ To nebol žiaden kopec autorov, povedzme hrstka.

JB Ale najlepších...

PZ Nemám rád v umení slovo nejlepší. Literatúra predsa nie sú dostihy. Deväťdesiate roky boli u nás ešte stále rokmi tých autorov, ktorí sa literárne etablovali v šesťdesiatych, sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch, ale zrovnoprávnili ich až deväťdesiate. To bolo spravodlivé. Ale keby som si mal položiť otázku, kedy sa to obdobie skončilo, situoval by som to niekde na koniec nultých rokov. Vtedy sa už začína prejavovať generácia, ktorá nastúpila na ich začiatku a prišla už naozaj s iným typom literatúry ako moji rovesníci. Lebo ešte povedzme garnitúra Pišťanka, Taragela, Otčenáša alebo Lavrika mala korene v 80. rokoch a bolo to vidno na ich textoch a vidno to na ich textoch i dnes. V polovici nultých rokov sa však vytvára naozaj nová situácia – ak by som mal hovoriť o próze... kedy vyšla *Hyena*? (*Plán odprevádzania/Café Hyena*, román Jany Beňovej, pozn. red.)

JB 2008.

PZ Tak to už bol ten čas. To už patrí k zmenenej situácii. Dnes sa vášnivo diskutuje, či je rod konštrukt, alebo či existuje niečo ako biologický základ človeka. Tá diskusia má výraznú ideologickú

podobu. Tvoja knižka bola z prvých, ktorá sa toho dotýkala... len sa o tom vtedy nehovorilo v ideologických kategóriách, ani v literárnej kritike. Aspoň ja sa nepamätám, že by sa vášnivo diskutovalo o tom, či je Kalisto Tanzi transrodovou postavou. Bol androgýnom. A androgýn je prastarým kultúrnym archetypom – napokon nie je ničím novým ani v slovenskej literatúre. V Tatarkovej *Panne Zázračnici* je jedna z kľúčových postáv androgýn, a nikto nehovoril o transrodovosti. Keď vyšla *Hyena*, nik nedebatoval o tom, či je Kalisto Tanzi transrodová postava a neviem, či o tom niekto takto vôbec písal. Tá téma sa nechápala transrodovo, je to od antiky klasický motív, androgýnnosť sa nepokladala sama osebe za literárnu kvalitu, bola vlastnosťou témy. Nezvykol som v tom čase písať rozsiahle texty o textoch novej literatúry, ale o *Hyene* som napísal rozsiahlu štúdiu, možno preto, že som ju písal pre nemecké kultúrne prostredie, kde to bolo samozrejme. Ale práve táto kniha bola pre mňa výrazným signálom zmeny. Na písanie o Pišťankovom románe *Rivers of Babylon* alebo o Lavrikových *Nedelných šachoch s Tisom* som potreboval istý odstup a rád by som z tohto obdobia napísal ešte čosi rozsiahlejšie o Ballovi, možno o Dobrakovovej. A potom už nasledovali ďalší autori a vlastne celá vlna autoriek, čo považujem tiež za jednu zo zmien, lebo tak ako bola predtým slovenská literatúra orientovaná na reprezentatívnu funkciu a bola prevažne vecou mužov, v dnešnej dobe je skôr vecou žien. Prišli ešte mladšie autorky a autori a znamenalo to dosť výraznú zmenu. Napríklad Vanda Rozenbergová, Ivana Dobrakovová, Zuska Kepplová, Svetlana Žuchová a ďalšie. Niektoré už medzitým zmenili životné dráhy. Zmenil sa aj čitateľ. Literatúru čítajú v európskych literatúrach od osvietenstva predovšetkým čitateľky a predpokladám, že dnes je to tak aj na Slovensku. Pribudlo aj literárnych kritičiek. Slovenská literatúra v tomto ohľade zrovnala krok so situáciou v iných európskych literatúrach. To naozaj nie je prejav klanovej spoločnosti, ktorú

dnes vidia na Slovensku niektorí mladí sociológovia.

JB V čom tá zmena spočívala?

PZ V tom, že do centra pozornosti sa dostali existenciálne okamihy života. Dominantnú rolu prestali hrať spoločenské, historické, kozmické a vertikálne, božské transcendencie. Podložím a základom sa stal singulárny ľudský život. A ako hovorí v *Bytí a čase* Martin Heidegger, ide o život, ktorého úbežníkom a hodnotovou mierou je smrť. Niežeby to v slovenskej literatúre predtým neexistovalo, existenciálna línia je v novodobej slovenskej literatúre silná, ale v posledných desaťročiach stála v centre záujmu.

Celkom v poslednom čase sa objavili sklony oživiť v inej podobe folklórne tendencie. Tu som hendikepovaný, lebo v mojej generácii sme vnímali umelosť traktoristickej folklorizácie Vojtecha Mihálíka v *Rodnej zemi*, kde nad naším dvorom mali zahorieť zore a do uší sa nám rinuli umelé ľudové piesne, ospevujúce idealizovaný ľud. Ľud, robotníci, roľníci a pracujúca inteligencia sa mali stať nositeľmi komunistického rána. Zmenilo sa to až v generácii našich detí, ktoré vymietli bosé, s flautičkami a žobráckymi kapsami všetky folklórne festivaly. Keď dnes čítam *Čepiec* Kataríny Kuchelovej, mám zábrany, hoci jej urbánnu poéziu si vážim. Folklór mi totiž reprezentuje práve tú kultúrnu reprezentatívnu funkciu, ktorá sa u nás skrývala od romantizmu pod pojmom ľudovosť. Lenže slovenskí romantici si ľud vynášali, tak ako si vytvorili konštrukt slovenskej vzájomnosti, *izobratenia*, vynájdenia Slávie. Podobný problém mám so *Šep-tuchami*. Je to moje manko, ale tak to už chodí.

JB Hľadanie koreňov...

PZ Môžem sa mýliť, ale aj tak si myslím, že obe knižky nejakým spôsobom súvisia s tým, že autorky hľadali singulárnu odpoveď na vystráhanie ministerky Laššá-kovej. Tá si urobila z folklóru svoje vlastné *izobratenie*. Oni chceli ukázať, že sa to dá robiť aj celkom ináč. Na ministerku sa zabudne, knihy ostanú.

JB Knižka *Šeptuchy* Aleny Sabuchovej podľa mňa s folklórom veľmi nesúvisí, skôr s poverami a rôznymi povedačkami. Je to skôr akýsi magický realizmus, než text reflektujúci folklór.

PZ Veď aj príslovia a porekadlá, povera a povedačky sú súčasťou folklóru. Opakujem, nie je to chyba tých kníh, ale skôr moja vnútorná generačná zábrana. A netýka sa to len folklóru. Moja generácia vedome zápasila o odideologizovanie literatúry. Myslím minimálne v próze, na autorov ako Stano Rakús, Pavel Vilikovský, Alta Vášová, Dušan Dušek, Dušan Mitana... Dnešná literatúra sa naopak vracia k istým formám ideologizácie.

JB Konkrétnejšie?

PZ Vezmime si *Jednorozce* Barbary Hrinovej. Kniha je podľa mňa zručne napísaná, autorka vyštudovala scenáristiku, a táto generácia vie písať, a napísať dobrú vetu bolo ešte aj v mojej generácii dosť veľkým problémom. A keď čítam medzivojnovú prózu, mám dosť často problém so spôsobom písania. Hronského jazyk mi napríklad pripadá na rozdiel od Švantnerovho a na druhej strane Jesenského alebo Horváthovho nesamozrejmy. Hrinová píše vie. Píše prózy so štandardnou poetikou, ktoré ozvlášťuje témami. Nesie sa na vlne rodovej ideológie, ktorá na Slovensko dorazila s istým meškaním. Intenzitu poetiky Pauline Delabroy-Allard jej písanie nemá.

JB Veľmi ma prekvapilo víťazstvo tejto knižky v Anasofte. Považujem spôsob zobrazenia práve napríklad homosexuálnej lásky v Hrinovej poviedke za kliše. Porota zdôvodnila výber tejto knihy tým, že prináša do súčasnej slovenskej literatúry „queer témy“ a že autorka má to, čo píše, „nažité“. Ak za queer témy považujeme homosexuálnu lásku, za posledných dvadsať rokov tu boli najmenej dve autorky, v ktorých diele sa táto téma vyskytla. I keď ja tému v literatúre nepovažujem za dôležitú. Jedna z nich – Lucia Piussi

má vo svojej zbierke poviedok *Život je krátky* (2012) poviedku *Kto si v skutočnosti?* Rozprávačka v nej spomína na detskú letnú lásku pri mori. Pamätá si vaše i mnohé detaily, akurát si nespomína: Bol to chlapec? Bolo to dievča? A je tu i nezabudnuteľná scéna, keď neúspešná a nešikovná snaha nakryť sučku vyúsťuje do erotického zážitku dvoch mladých žien, frustrovaných pohľadom na trápnu scénu. Pre mňa je to nezabudnuteľná poviedka. Nie pre tému samotnú, ale pre tie dve súvisiace scény. Ale mám pocit, že dnes sa pamät ľudí vzťahuje už len na jeden, posledný alebo práve prebiehajúci ročník Anasoft litery. A myslím, že je škoda, že v porote Anasoftu nebol aspoň jeden stály člen. Pretože ten by vlastne pätnásť rokov čítal – ak nie všetky slovenské knihy – tak aspoň tých desať – a možno by si aj niektoré pamätal, a tak by nevravel o vnášaní novej témy. Tak ako napríklad porota, ktorá udelila poslednú Nobelovu cenu za literatúru s odôvodnením, že daný autor prináša do literatúry tému migrantstva. Tému migrantstva máme v literatúre od počiatku. Je v *Odysei*, je v *Biblii*. Je to jedna z hlavných tém literatúry a umenia vôbec! A vôbec – téma v literatúre.

Je fakt, že keď sa pozerám na svetové rebríčky bestsellerov, tak spracovávajú aktuálne témy, ktoré sú aj v novinách. Takže asi vo všeobecnosti víťazí tá ideológia.

PZ Keď spomíname minuloročný Anasoft, uprednostnil som sám pre seba Ivanu Gibovú. U nej je dobre odčítateľná poetika Stoky. Aby som bol presný, odcitujem Ninfu modernu Georgesa Didi-Hubermana: „Stoka je svedomí mesta. Všetchno se tam sbíhá a konfrontuje. V tom zsinálém místě jsou temné kouty, avšak žádná tajemství.“ To je podľa Hubermana *faktúra* textu, „baudelairovská estetika *chudoby*, benjaminovská estetika *úpadku aury*...

a bataillovská estetika *úbohých tvarů*“.

JB Má vlastný charakteristický hlas. I keď sa ti ho nie vždy chce počúvať. Je originálny a svojský.

PZ A nadväzuje na poetiku Stoky. Tá nevznikla len tak, zrazu, sama od seba. Veď Uhlárova Stoka je tu už viac ako tridsať rokov. Gibová sa na ňu chytila. Tá poetika spočíva v jazyku a spôsobe písania, nie v téme. A to je ten rozdiel. Jej poetika je inovatívna. A nie tematická príznakovosť.

JB To vyzdvihovanie témy – pripomína mi to socializmus...

PZ Ako chalan som bol súčasťou asi päťstočlenného komparzu pri nakrúcaní filmu Eduarda Grečnera *Každý týždeň sedem dní**. Ako komparz sme robili na Námestí SNP scénu atómového výbuchu. Mali sme sa hádzať na zem a obracať chrbtom k epicentru výbuchu. Keďže k atómovému výbuchu nedošlo ani do tretej v noci, spôsobili sme výbuch v pokladnici kina Slovan, vydobyli si zaslúžených tridsať korún honoráru a na druhý deň sme šli do Reduty na vyprázaný syr. Kvôli tomu sme chodili na komparzy a nehovorili sme tomu umenie. Ale čo je dôležité, že ten film podľa Stadtruckerovho scenára bol postavený práve na tematickom vyznačení súčasnosti, čo sa prejavovalo najmä súčasnými rekvizitami.*

JB Rozhovor, ktorý sme robili pred dvadsiatimi rokmi, sme nahrávali v kancelárii režiséra a riaditeľa Divadla Stoka Blaha Uhlára na Pribinovej ulici v Bratislave. Tá budova ani to pôvodné divadlo už roky neexistujú. To ma inšpiruje k otázke, chýba ti niečo z toho, čo pred dvadsiatimi-dvadsiatimi piatimi rokmi existovalo a dnes už nie je?

PZ Nechýba. Počujem stále horšie a chodím málo do divadla. Ale do Stoky som chodil celých tridsať rokov. Bola pre mňa prostredníctvom divadla lakmusovým

* Psychologický príbeh zo života vysokoškolákov, ktorí si často aj za cenu vlastných sklamaní a omylov hľadajú svoje miesto v spoločnosti. Film súčasne zachytáva pocity neistoty v atómovom veku. (STV)

Moja generácia vedome zápasila o odideologizovanie literatúry. Myslím minimálne v próze, na autorov ako Stano Rakús, Pavel Vilikovský, Alta Vášová, Dušan Dušek, Dušan Mitana...

papierikom toho, čo je súčasnosť, súčasná kultúra, súčasná literatúra. Pred epidémiou ma fascinovala *Oumuamua*, to bol naozaj posol z iných svetov a iných čias. Stále si to predstavenie nosím v sebe, a preto mi Stoka nemôže chýbať. Skvelé divadlo robí podľa mňa Slávka Daubnerová, uprostred pandémie som videl jej predstavenie *Masterpiece*, vnímal som ho ako taký danteovský predel na pol ceste. Čo mi chýba? Rozmýšľam... Možno by som mohol povedať: samozrejme, chýba mi Paľo Vilikovský, ako človek. Ale to si asi nemyslela...

JB Projekt Park revue je založený na pôvodných dvanástich rozhovoroch, ktoré vyšli pred vyše dvadsiatimi rokmi v časopise *Park*. Boli to rozhovory s výraznými osobnosťami kultúrneho a umeleckého života a originalitu dialógu malo zaručiť, že rozhovor robili ich blízki kamaráti. Dnes sa k tým rozhovorom a témam v nich vraciame opäť a takisto sme chceli, aby kamarátska zostava interview ostala totožná. Nie vždy sa to však podarilo zachovať. Životné cesty sa za štvrtstoročie rozišli, kamarátstvo rozpadlo, ľudia odcudzili. Ako je to u teba osobne, máš takých ľudí, s ktorými si sa pred 25 rokmi rozprával s radosťou a dnes by si sa s nimi už baviť vyslovene nechcel?

PZ Mám takých ľudí, ale všeobecne sa rozprávam menej s ľuďmi, lebo mi zomierajú. A áno, mám ľudí, s ktorými sme boli veľkí kamaráti aj pred vyše päťdesiatimi rokmi a ktorých som už potom neskôr nechcel vidieť a ani som ich nevidel.

JB Rozprávala som sa nedávno s mladou režisérkou. Vyjadrila obavu, že ľudia si počas pandémie odvykli chodiť na takzvanú „živú kultúru“ – do divadla, na koncerty či literárne podujatia. Žijú vo svojich „bublinách“, ako im bolo odporúčané. A možno sa už nevrátia. Pripomenulo mi to čosi z vlastného života, keď som bola v puberte, veľkú úlohu v mojom živote hrali časopisy. Vedela som, ktorý deň v týždni

vychádza *Literárny týždenník*, kedy *Dialóg* (časopis o divadle), čakala som na nové vydanie mesačníkov *Film a doba*, *Slovenských pohľadov*... Potom ako sa *Literárny týždenník* stal platformou nacionalistov, *Slovenské pohľady* si uzurpovali mečiarovci a zanikol *Kultúrny život*, odvykla som si celkom od čítania periodickej tlače. Keď ma oslovil v roku 1997 fotograf Filip Vančo s tým, že by chcel robiť literárno-fotografický časopis zameraný na umenie, absolútne som nechápala, prečo opäť vsádzať na toto médium. Mala som pocit, že prostredníctvom časopisu už nič človek neovplyvní, že časopis ako médium už nemá žiaden dosah. Ešte dnes si pamätám na toaletu v nejakej kaviarni, kde na veku záchoda bola nálepka: Kultúrny život, nechýba vám? A vlastne čas dal odpoveď. Slovensku nechýba. Na generáciu, ktorá bola spojená s jeho tvorbou, a generáciu jeho čitateľov už tak nemohla nadviazať nová, a tak jedno kultúrne médium skončilo. *Kultúrny život*, nechýba ti?

PZ Nie, nechýba. Lebo ja si nemyslím, že časopisy skončili. Skončili len časopisy, ako sme ich poznali. Poviem k tomu jednu anekdotu. Časopis *Romboid* raz zvolal redakčnú radu. Zástupcovia časopisu Ivan Štrpka s Olegom Pastierom sa kdesi zatúlali, my sme sedeli na chodbe a bavili sa, čo si vieme predstaviť, že by malo v *Romboide* byť. Ja som povedal, že každopádne by tam malo byť niečo iné ako v druhých časopisoch, že tu konečne môže vzniknúť prirodzená pluralita a *Romboid* by mal robiť iné veci ako ostatné časopisy. Na to povedal básnik a ostrieľaný redaktor Jano Buzássy: Ohó, tak to nie, viac časopisov je tu na to, aby sme mohli písať do viacerých časopisov.

JB Ty si napríklad uverejnil recenziu v *Rozume*. Takže dávaš médiu časopisu šancu. Podporíš novovzniknuté.

PZ Samozrejme! V *Rozume* ma oslovili a ja som tam začal písať, lebo si myslím,

že to nie je sterilný časopis. Ale keď tam uverejnili polemiku starokomunistického marxistu a novokomunistického neomarxistu Milana Blahynku, sprískali sa mi nezmysly, v ktorých spojil starý marxizmus s novým neomarxizmom. Proste, nemám rád historický revizionizmus a Blahynka je historický revizionista ako vyšitý. O čom mám s ním polemizovať? Nie som masochista. A pokiaľ ide o časopisy, stále ich rád čítam. Všetelijaké, a vôbec nie len literárne.

JB Ja som napríklad vyrastala na *Elektróne*, mesačníku pre mladých o vede a technike. Otec si ho kupoval a na jednej strane bol komiks.

PZ Myslím, že časopisy prežijú, len budú mať inú podobu. Tie dnešné sú podľa mňa dosť sterilné práve preto, že sa usilujú uchovávať tú pôvodnú podobu, ktorú len trochu inovujú. Napokon aj to je asi v poriadku, že sú časopisy, ktoré majú dvesto čitateľov. Môžu mať aj celkom iné názory ako ja. Nemám rád šovinizmus *Literárneho týždenníka* a *Slovenské pohľady*, ktoré vznikli na zlodejstve, čo sa vydáva za „demokratickú tradíciu kultúrnej kritiky“. Keď sa chcem dozvedieť iné názory ako svoje, prečítam si radšej časopis *Kapitál*.

JB Ale keď sme hovorili o ideologizácii, tak čo mne na *Kapitále* vadí, je ideologický a kvázi odborný jazyk. Je to tam samý naratív a diskurz...

PZ Vzala si mi to z úst. Ale aby som to povedal od začiatku. Ja už dnes vlastne neviem kupovať časopisy. Tak som to urobil tak, že som poslal e-mail šéfredaktorovi *Kapitálu*, či by sme sa nemohli stretnúť a ja by som mu z rúčky do rúčky zaplatil ročné predplatné 24 eur, čo sme aj uskutočnili. Svet *Kapitálu* nie je mojím svetom. Ale zaujíma ma. Zaujímajú ma názory iných, tie svoje predsa poznám. Tie škatulky – neprekročiteľné –, ktoré sa tu vytvorili práve dôsledkom tej už spomínanej ideologizácie, sú mi úplne cudzie. A denníky len stále opakujú tie isté schémy a stále je v nich viac a viac klišé, tak si myslím, že mne a mne podobným sa budú lepšie čítať časopisy, kde je

Svet *Kapitálu* nie je mojím svetom. Ale zaujíma ma. Zaujímajú ma názory iných, tie svoje predsa poznám.